

Türkiye’de Göç Olgusunun Kentsel ve Bölgesel Kalkınmadaki Rolü ve Etkileri

Murat Sarı | 0000-0003-2223-9007 | muratsari@firat.edu.tr

Fırat Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Elazığ, Türkiye

 <https://ror.org/05teb7b63>

Öz

Bu çalışma, Türkiye’de göç olgusunun kentsel ve bölgesel kalkınma üzerindeki çok boyutlu etkilerini incelemektedir. Göç, tarih boyunca ekonomik, toplumsal ve mekânsal yapıları dönüştüren dinamik bir süreç olarak değerlendirilmiş; özellikle 1950’lerden sonra hız kazanan kırsaldan kente iç göç hareketlerinin Türkiye’nin kentleşme sürecini ve kalkınma politikalarını önemli ölçüde etkilediği vurgulanmıştır. Araştırma, nitel yöntem çerçevesinde literatür taraması ve kuramsal değerlendirme tekniğiyle hazırlanmıştır. Bu doğrultuda ulusal ve uluslararası akademik çalışmalar incelenmiş, elde edilen bulgular sosyolojik ve bölgesel kalkınma perspektifinden analiz edilmiştir. Çalışmada göçün ekonomik fırsatlar, sosyal etkenler ve siyasal nedenlerle şekillenen karmaşık bir olgu olduğu belirtilmektedir. Göç, kentlerde ekonomik hareketliliği artırırken; konut, altyapı ve kamu hizmetleri üzerinde baskı oluşturmaktadır. Bölgesel açıdan ise gelişmiş bölgeler göçle güç kazanırken, göç veren bölgelerde nüfus kaybı ve kalkınma sorunları derinleşmektedir. Bu durum bölgeler arası eşitsizlikleri artırmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma açısından değerlendirildiğinde, planlı ve iyi yönetilen göç süreçlerinin ekonomik büyüme ve toplumsal çeşitlilik sağladığı; kontrolsüz göçün ise çevresel sorunlar ve sosyal uyum problemleri doğurduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle bütüncül politikaların geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Göç, Kentsel Kalkınma, Bölgesel Kalkınma, Sürdürülebilir Kalkınma, Elazığ

Atıf Bilgisi

Sarı, Murat. “Türkiye’de Göç Olgusunun Kentsel ve Bölgesel Kalkınmadaki Rolü ve Etkileri”. *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 7/1 (Nisan 2026), 204-223.

<https://doi.org/10.52108/2757-5942.7.1.9>

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi	04.12.2025
Kabul Tarihi	23.03.2026
Yayın Tarihi	15.04.2026
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu makale, ISURDEV'25 3. Uluslararası Kentsel ve Bölgesel Kalkınma Sempozyumu'nda sözlü olarak sunulan ancak tam metni yayımlanmayan "Kentsel ve Bölgesel Kalkınmada Göç Olgusunun Rolü ve Etkileri" adlı tebliğin içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiş hâlidir. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı - Turnitin
Etik Bildirim	dergi@sosyolojikbaglam.org
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Yapay Zeka Kullanımı	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC-ND 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

The Role and Effects of Migration in Urban and Regional Development in Turkey

Murat Sarı | 0000-0003-2223-9007 | muratsari@firat.edu.tr

Firat University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Sociology, Elazığ, Türkiye

ROR <https://ror.org/05teb7b63>

Abstract

This study examines the multidimensional effects of migration on urban and regional development in Turkey. Migration has been regarded as a dynamic process that has transformed economic, social, and spatial structures throughout history; it has been emphasized that internal migration from rural to urban areas, which gained momentum particularly after the 1950s, has significantly influenced Turkey's urbanization process and development policies. The research was conducted within the framework of qualitative methodology through a literature review and theoretical analysis technique. Accordingly, national and international academic studies were examined, and the findings were analyzed from sociological and regional development perspectives. The study notes that migration is a complex phenomenon shaped by economic opportunities, social factors, and political causes. While migration increases economic dynamism in cities, it also places pressure on housing, infrastructure, and public services. From a regional perspective, developed regions gain strength through migration, while in regions experiencing out-migration, population loss and development challenges deepen. This situation exacerbates interregional inequalities. When evaluated in terms of sustainable development, it is concluded that planned and well-managed migration processes contribute to economic growth and social diversity, whereas uncontrolled migration leads to environmental issues and social integration problems. Therefore, the study emphasizes the need to develop comprehensive policies.

Keywords

Migration, Urban Development, Regional Development, Sustainable Development, Elazığ

Citation

Sarı, Murat. "The Role and Effects of Migration in Urban and Regional Development in Turkey". *Journal of Sociological Context 7/1 (April 2026), 204-223.*

<https://doi.org/10.52108/2757-5942.7.1.9>

Article Information

Date of Submission	04.12.2025
Date of Acceptance	23.03.2026
Date of Publication	15.04.2026
Peer-Review	Double anonymous review - Two External Reviewers
Ethical Statement	This article is the revised and developed version of the unpublished conference presentation entitled "Kentsel ve Bölgesel Kalkınmada Göç Olgusunun Rolü ve Et-kileri", orally delivered at the ISURDEV'25 3rd International Urban and Regional Development Symposium. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Similarity Check	Done - Turnitin
Conflict of Interest	No conflicts of interest have been declared.
Complaints	dergi@sosyolojikbaglam.org
Use of Artificial Intelligence	No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.
Copyright & License	Authors of articles in the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC-ND 4.0.

Giriş

Yirmi birinci yüzyıl, insanlık tarihinin en dinamik ve karmaşık nüfus hareketlerine tanıklık ettiği bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Göç olgusu, artık münferit ve istisnai bir durum olmaktan çıkarak, küreselleşmenin ekonomik, sosyal ve siyasal süreçleriyle iç içe geçmiş, yapısal ve sürekli bir “mega-trend” haline gelmiştir. Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ve Birleşmiş Milletler gibi kuruluşların raporları, dünya genelinde her zamankinden daha fazla insanın doğdukları yerlerin dışında yaşadığını ve bu hareketliliğin ardındaki nedenlerin giderek çeşitlendiğini ortaya koymaktadır¹. Geleneksel olarak ekonomik fırsat arayışıyla açıklanan göç motivasyonları, günümüzde siyasi istikrarsızlıklar, iç savaşlar, insan hakları ihlalleri ve en önemlisi, iklim değişikliğinin tetiklediği kuraklık, sel ve çölleşme gibi çevresel krizler nedeniyle daha da karmaşıklaşmıştır². Bu bağlamda göç, yalnızca bir demografik değişim unsuru değil, aynı zamanda küresel eşitsizliklerin, risklerin ve fırsatların mekânsal bir yansımaları olarak, kalkınma paradigmasının merkezine yerleşmiş durumdadır. Bu nedenle Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, “kimseyi geride bırakmama” (leaving no one behind) ilkesi doğrultusunda, düzenli, güvenli ve sorumlu göçün sağlanmasını kalkınmanın ayrılmaz bir bileşeni olarak tanımlamaktadır³.

Göç ve kalkınma arasındaki ilişkiyi anlamlandırmaya yönelik akademik çabalar, farklı teorik perspektifler etrafında şekillenmiştir. Literatürdeki en erken ve en bilinen yaklaşımlardan biri olan Neoklasik iktisat temelli “itici ve çekici faktörler” (push-pull) modeli, göçü rasyonel bireylerin, kaynak bölgedeki düşük ücret ve işsizlik gibi “itici” faktörlerden kaçarak, hedef bölgedeki yüksek ücret ve istihdam olanakları gibi “çekici” faktörlere yöneldiği bir dengeleyici mekanizma olarak görür⁴. Bu mikro-ekonomik bakış açısı, bölgeler arası ücret farklılıklarının göç yoluyla zamanla ortadan kalkacağını varsayar. Ancak bu model, göç kararının yalnızca bireysel ve rasyonel bir maliyet-fayda analizine dayanmadığını, aynı zamanda sosyal ve yapısal faktörlerden derinden etkilendiğini göz ardı ettiği için eleştirilmiştir. Buna karşılık, “Yeni Göç İktisadı” (New Economics of Labor Migration) teorisi, göç kararının bireyden ziyade hane halkı tarafından, yalnızca geliri maksimize etme değil, aynı zamanda yerel piyasalardaki riskleri (örneğin, tarımsal verim düşüklüğü, ekonomik krizler) çeşitlendirme stratejisi olarak alındığını öne sürer⁵. Bu perspektif, göçmenlerin memleketlerine gönderdikleri dövizlerin (remittances) neden önemli bir rol oynadığını anlamamıza yardımcı olur. Öte yandan, Immanuel Wallerstein’in “Dünya Sistemleri Teorisi” gibi yapısalcı yaklaşımlar, göçü küresel kapitalist sistemin bir sonucu olarak ele alır. Bu görüşe göre

¹ United Nations Department of Economic and Social Affairs (UNDESA), *International Migration 2019: Report* (New York: United Nations, 2019).

² Stephen Castles, “Understanding Global Migration: A Social Transformation Perspective”, *Journal of Ethnic and Migration Studies* 36/10 (2010), 1565–1586.

³ International Organization for Migration (IOM), *Migration and the 2030 Agenda: A Guide for Practitioners* (Geneva: IOM, 2018).

⁴ Everett S. Lee, “A Theory of Migration”, *Demography* 3/1 (1966).

⁵ Oded Stark – David E. Bloom, “The New Economics of Labor Migration”, *The American Economic Review* 75/2 (1985).

göç, merkez (gelişmiş) ülkelerin çevre (az gelişmiş) ülkelerin ekonomilerine nüfuz etmesiyle ortaya çıkan yapısal bozulmaların ve yerinden edilmelerin bir sonucudur ve bu süreçte ucuz iş gücü merkez ülkelere doğru akar⁶. Bu farklı teorik lensler, göçün tek bir nedenle açıklanamayacak kadar karmaşık olduğunu ve kalkınma süreçleri üzerindeki etkilerinin de benzer şekilde çok katmanlı olduğunu göstermektedir.

Bu teorik zemin ışığında, göçün kentsel ve bölgesel kalkınma üzerindeki etkileri, diyalektik bir nitelik taşır: bir yandan fırsatlar ve dinamizm sunar, diğer yandan ciddi meydan okumalar ve gerilimler yaratır. Ekonomik açıdan göç, hedef bölgeler için vazgeçilmez bir iş gücü kaynağıdır. Özellikle emek-yoğun sektörlerdeki boşluğu dolduran göçmenler, ekonomik büyümeyi ve üretkenliği destekler⁷. Ancak, bu süreç yönetilmediğinde kayıt dışı ekonominin genişlemesine, ücretler üzerinde aşağı yönlü bir baskı oluşmasına ve sosyal güvenceden yoksun, kırılgan bir işçi sınıfının ortaya çıkmasına neden olabilir. Sosyal ve kültürel olarak göç, kentleri farklı yaşam tarzları, fikirler ve geleneklerle zenginleştirir, onları daha kozmopolit ve yaratıcı kılan bir çeşitlilik kaynağıdır. Fakat aynı zamanda, farklı gruplar arasında sosyal uyum, entegrasyon ve bir arada yaşama pratikleri konusunda ciddi sorunları da gündeme getirebilir⁸. Mekânsal olarak ise göç, kentlerin en görünür dönüşüm dinamiğidir. Plansız ve kontrolsüz göç, kentlerin altyapı kapasitesini aşan bir nüfus yığılmasına, verimli tarım arazilerinin ve doğal alanların geri döndürülemez bir şekilde tahrip edilmesine, konut krizine ve “gecekondu” gibi enformel yerleşimlerin yaygınlaşmasına zemin hazırlar⁹. Dolayısıyla göç, kalkınma denkleminde hem bir çözüm hem de bir sorun kaynağı olarak ikili bir rol oynar.

Bu küresel ve teorik çerçeve içinde Türkiye, kendine özgü tarihsel yörüngesi, jeopolitik konumu ve sosyo-ekonomik yapısıyla, göç ve kalkınma ilişkisini analiz etmek için son derece zengin ve öğretici bir laboratuvar niteliği taşımaktadır. Türkiye’nin modernleşme serüveni, büyük ölçüde bir iç göç hikayesi olarak okunabilir. Özellikle 1950’li yıllardan itibaren, bir yandan Marshall Planı’nın etkisiyle tarımda makineleşmenin hızlanması ve kırsal istihdamın daralması, diğer yandan ithal ikameci sanayileşme politikalarıyla büyük kentlerde yeni iş olanaklarının doğması, Türkiye tarihinin en büyük kitlesel iç göç dalgasını tetiklemiştir¹⁰. Bu süreç, ülkenin demografik haritasını kalıcı olarak değiştirmiştir. Göçün

⁶ Saskia Sassen, *The Global City: New York, London, Tokyo* (Princeton: Princeton University Press, 1991), 110-112.

⁷ Hein de Haas, “The Migration and Development Pendulum: A Critical View on Research and Policy”, *International Migration* 50/1 (2012).

⁸ Ahmet İçduygu vd., *Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere* (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2014), 1-406.

⁹ Tahire Erman, *The Politics of Squatter Settlements in Turkey: The Case of Ankara* (Lewiston: Edwin Mellen Press, 2005), 83-88; Cecilia Tacoli, *Not Only Climate Change: Mobility, Vulnerability and Socio-Economic Transformations in Environmentally Fragile Areas of Bolivia, Senegal and Tanzania* (London: International Institute for Environment and Development, 2011).

¹⁰ Çağlar Keyder, “The Setting”, *İstanbul: Between the Global and the Local*, ed. Çağlar Keyder (Lanham: Rowman & Littlefield, 1999), 1-28.

mekânsal dağılımı, ülkedeki derin bölgesel gelişmişlik farklarının hem bir nedeni hem de bir sonucu olarak kristalize olmuştur¹¹. Sanayi, finans ve hizmet sektörlerinin kümelendiği İstanbul, Ankara ve İzmir gibi Batı metropolleri, birer “çekim merkezi” olarak milyonlarca insanı kendilerine çekerken; tarıma dayalı ekonominin ve feodal ilişkilerin hâkim olduğu, kamu yatırımlarından yeterince pay alamayan Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri, sahip oldukları “itici faktörler” nedeniyle sürekli olarak genç ve dinamik nüfuslarını kaybetmiştir. Bu durum, “beyin göçü” olgusunun ülke içi bir versiyonu olarak, göç veren bölgelerin kalkınma potansiyelini ciddi şekilde aşındırmış ve bölgeler arası ekonomik yakınsama yerine, mekânsal bir kutuplaşmanın derinleşmesine yol açmıştır¹². Göç alan metropoller ise, bu plansız nüfus akını karşısında hazırlıksız yakalanmış; ortaya çıkan altyapı yetersizlikleri, konut açığı ve sosyal hizmetlerdeki aksamalar, kentleşmenin değil, nüfus yığılmasının sorunlarıyla yüzleşmek zorunda kalmıştır.

Bu çalışma, göç olgusunun Türkiye’deki kentsel ve bölgesel kalkınma süreçleri üzerindeki çok boyutlu ve diyalektik etkilerini kapsamlı bir biçimde analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın temel tezi, Türkiye’de iç göçün, bir yandan ülkenin sanayileşmesi için gerekli iş gücü arzını sağlayarak ekonomik kalkınmada bir katalizör rolü oynadığı, ancak diğer yandan büyük ölçüde plansız ve yetersiz doğası nedeniyle bölgesel eşitsizlikleri derinleştirdiği, kentsel mekânlarda ciddi sosyal ve fiziki sorunlar yarattığı ve nihayetinde sürdürülebilir ve dengeli kalkınma hedeflerine ulaşılmasını engellediğidir. Bu tezi desteklemek amacıyla, çalışma boyunca göçün hem bir fırsat hem de bir risk olarak nasıl işlediği, politika ve planlama süreçlerindeki eksikliklerin bu ikili doğayı nasıl pekiştirdiği ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu doğrultuda, çalışmanın ikinci bölümünde göç ve kalkınma ilişkisine dair kavramsal çerçeve ekonomik, sosyal-kültürel ve mekânsal-çevresel boyutlar temelinde ele alınacaktır. Üçüncü bölümde Türkiye’de göç olgusunun kentsel ve bölgesel kalkınma üzerindeki etkileri; kentsel mekânın dönüşümü, iş gücü piyasaları ve toplumsal uyum, bölgesel eşitsizlikler ve 2000 sonrası çeşitlenen göç dinamikleri başlıkları altında tematik olarak incelenecektir. Dördüncü bölümde göç olgusu sürdürülebilir kalkınma paradigması ekseninde yeniden değerlendirilecek ve etkin göç yönetimine ilişkin politika önerileri tartışılacaktır. Sonuç bölümünde ise çalışmanın temel bulguları sentezlenerek genel bir değerlendirme yapılacaktır.

1. Kuramsal Çerçeve: Göç, Kalkınma ve Mekân Arasındaki Diyalektik İlişki

Göç ve kalkınma arasındaki ilişki, sosyal bilimler literatüründe uzun süredir devam eden ve farklı teorik yaklaşımlarla açıklanmaya çalışılan karmaşık bir olgudur. Bu ilişki, basit bir neden-sonuç döngüsünden ziyade, birbirini hem besleyen hem de zorlayan diyalektik bir süreç olarak kavranmalıdır. Göç, kalkınmanın bir sonucu olabileceği gibi (gelişmiş

¹¹ Ayhan Kaya, *Berlin’deki Küçük İstanbul: Diasporada Kimliğin Oluşumu* (İstanbul: Büke Yayınları, 2004), 71–74.

¹² Alpay Filiztekin – Ali Gökhan, “The Determinants of Internal Migration in Turkey”, *European Journal of Population* 24/2 (2008).

bölgelerin çekiciliği), aynı zamanda kalkınma süreçlerini derinden etkileyen bir faktör (iş gücü, inovasyon, sosyal değişim) olarak da karşımıza çıkar. Bu bölümde, göçün kentsel ve bölgesel kalkınma üzerindeki çok boyutlu etkileri, klasik ve çağdaş göç kuramları ışığında ekonomik, sosyal-kültürel ve mekânsal-çevresel boyutlar temelinde incelenecektir.

Literatürdeki en temel yaklaşımlardan biri olan “itici ve çekici faktörler” modeli (push-pull theory), göç kararının arkasındaki temel dinamikleri anlamak için bir başlangıç noktası sunar. Bu modele göre, kaynak bölgelerdeki yoksulluk, işsizlik, siyasi baskı veya çevresel bozulma gibi “itici” faktörler bireyleri yer değiştirmeye zorlarken; hedef bölgelerdeki daha yüksek ücretler, istihdam olanakları, daha iyi eğitim ve sağlık hizmetleri gibi “çekici” faktörler göçmenleri kendilerine çeker¹³. Neoklasik iktisat teorisi bu çerçeveyi, göçü bölgeler arası ücret ve refah farklılıklarını dengeleyen rasyonel bir mekanizma olarak yorumlar. Ancak bu yaklaşım, göçün yalnızca bireysel bir karar olmadığını ve göçmenlerin sosyal ağlar, aile stratejileri ve kültürel bağlar gibi daha karmaşık yapılar içinde hareket ettiğini göz ardı ettiği için eleştirilmiştir. “Yeni göç iktisadı” (New Economics of Labor Migration) gibi yaklaşımlar ise, göç kararının bireyden ziyade hane halkı tarafından, gelir maksimizasyonunun yanı sıra riskleri minimize etme stratejisi olarak alındığını vurgular¹⁴. Bu teorik zemin, göçün kalkınma üzerindeki etkilerinin neden tek boyutlu olmadığını ve hem fırsatlar hem de zorluklar barındırdığını anlamak için kritik bir öneme sahiptir.

1.1. Ekonomik Boyut: İş Gücü Piyasaları, Beşerî Sermaye ve Finansal Akışlar

Göçün kalkınma üzerindeki en doğrudan ve en çok tartışılan etkisi ekonomik alanda gözlemlenir. Göç alan kentler ve bölgeler için en belirgin katkı, iş gücü arzında meydana gelen artıştır. Göçmenler, genellikle yerli iş gücünün tercih etmediği, emek-yoğun ve düşük vasıflı sektörlerde (inşaat, tarım, tekstil, hizmet vb.) oluşan boşluğu doldurarak ekonomik üretimin devamlılığını sağlarlar¹⁵. Bu durum, özellikle hızlı sanayileşen ve kentleşen ekonomilerde üretkenliği ve büyümeyi destekleyen bir katalizör işlevi görebilir. Ancak bu süreç, aynı zamanda ücretler üzerinde bir baskı yaratarak, özellikle düşük vasıflı yerli işçiler için rekabeti artırabilir ve kayıt dışı ekonominin genişlemesine zemin hazırlayabilir.

Ekonomik etkinin bir diğer kritik boyutu, “beyin göçü” (brain drain) ve “beyin kazanımı” (brain gain) olarak bilinen beşerî sermaye hareketliliğidir. Göç veren, genellikle daha az gelişmiş bölgeler, eğitilmiş ve nitelikli genç nüfuslarını kaybettiklerinde ciddi bir beşerî sermaye erozyonu yaşarlar. Bu durum, bölgenin inovasyon kapasitesini, girişimcilik potansiyelini ve uzun vadeli kalkınma beklentilerini zayıflatır¹⁶. Tersine, göç alan gelişmiş bölgeler ve metropoller, bu nitelikli iş gücünü kendilerine çekerek bir “beyin kazanımı” elde ederler.

¹³ Lee, “A Theory of Migration”.

¹⁴ Stark – Bloom, “The New Economics of Labor Migration”.

¹⁵ Alejandro Portes, “Immigration Theory for a New Century: Some Problems and Opportunities”, *International Migration Review* 31/4 (1997).

¹⁶ Kaya, *Berlin’deki Küçük İstanbul*, 72.

Bu akış, bilgi ve teknoloji yoğun sektörlerin gelişimini hızlandırır ve bölgenin küresel rekabet gücünü artırır¹⁷. Dolayısıyla göç, bölgesel eşitsizlikleri hem yansıtan hem de yeniden üreten bir mekanizma olarak işler.

Finansal akışlar, özellikle göçmenlerin geride bıraktıkları ailelerine gönderdikleri paralar olan “remittances” (dövizler/havaleler), göçün kalkınma üzerindeki bir başka önemli boyutudur. Bu havaleler, göç veren bölgelerdeki hane halkları için önemli bir gelir kaynağı oluşturarak yoksulluğu azaltabilir, yerel tüketimi canlandırabilir ve küçük ölçekli yatırımları teşvik edebilir¹⁸. Ancak, bu finansal akışların yerel ekonomiyi dönüştürücü bir etki yaratıp yaratmadığı tartışmalıdır. Remittances, genellikle tüketime veya konut gibi üretken olmayan alanlara yöneldiğinde, bölgede bir bağımlılık kültürü yaratarak sürdürülebilir kalkınmanın önünde bir engele dönüşebilir. Son olarak, göçmenlerin hedef bölgelerde kurdukları işletmeler, yani “etnik girişimcilik”, hem kendileri için bir ekonomik mobilite kanalı yaratır hem de yeni iş olanakları ve hizmetler sunarak kentsel ekonomiyi çeşitlendirir ve canlandırır¹⁹.

1.2. Sosyal ve Kültürel Boyut: Sosyal Sermaye, Entegrasyon ve Toplumsal Uyum

Ekonomik etkilerin ötesinde, göçün sosyal doku üzerindeki tesirleri de en az o kadar önemlidir. Göçmenler, yeni geldikleri topluma sadece emeklerini değil, aynı zamanda kendi sosyal ve kültürel sermayelerini de getirirler. Robert Putnam’ın kavramsallaştırmasıyla, göçmen ağları (hemşehri dernekleri gibi) genellikle güçlü bir “içe dönük sosyal sermaye” (bonding social capital) oluşturur. Bu sermaye, göçmenlerin kente ilk geldiklerinde barınma, iş bulma ve sosyal destek gibi temel ihtiyaçlarını karşılamada hayati bir rol oynar²⁰. Ancak bu ağlar, göçmen grubunu kendi içine kapatarak, ev sahibi toplumla ilişkileri zayıflatır ve entegrasyonu engelleyebilir. Sürdürülebilir bir toplumsal uyum için, farklı gruplar arasında köprüler kuran “dışa dönük sosyal sermayenin” (bridging social capital) de gelişmesi gerekmektedir. Göçmenlerin kentsel yaşama dahil olmaları ile birlikte kentsel alanlarda özellikle kültürel çeşitlilikler yaşanmaktadır.

Göçün en gözle görülür sosyal sonuçlarından biri, kentsel alanlarda artan kültürel çeşitliliktir. Bu çeşitlilik, yeni fikirlerin, sanat formlarının, mutfak kültürlerinin ve yaşam tarzlarının yayılmasına olanak tanıyarak kenti daha dinamik, yaratıcı ve kozmopolit bir yer haline getirebilir. Ancak bu süreç, aynı zamanda sosyal uyum ve entegrasyon sorunlarını da beraberinde getirebilir. Farklı kültürel normlara, dillere ve değerlere sahip grupların bir

¹⁷ Frédéric Docquier – Hillel Rapoport, “Globalization, Brain Drain, and Development”, *Journal of Economic Literature* 50/3 (2012).

¹⁸ World Bank (WB), *Migration and Remittances: Recent Developments and Outlook* (Washington DC: World Bank Group, 2019).

¹⁹ Roger Waldinger vd., *Ethnic Entrepreneurs: Immigrant Business in Industrial Societies* (London: Sage Publications, 1990), 27–48.

²⁰ Robert D. Putnam, *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community* (New York: Simon & Schuster, 2000), 49–67.

arada yaşama pratiği, özellikle kaynakların kısıtlı olduğu ve ayrımcılığın var olduğu durumlarda, sosyal gerilimlere ve çatışmalara yol açabilir²¹. Bu noktada, devletin ve yerel yönetimlerin uygulayacağı entegrasyon politikalarının niteliği belirleyici olur. Asimilasyonist (göçmeni baskın kültüre benzetmeyi amaçlayan) politikalar yerine, kültürel farklılıklara saygı duyan ve eşit katılımı teşvik eden çoğulcu (multikültürel) yaklaşımlar, toplumsal uyumun sağlanmasında daha başarılı olma potansiyeli taşır.

1.3. Mekânsal ve Çevresel Boyut: Plansız Kentleşme, Altyapı ve Konut Sorunları

Göçün kalkınma üzerindeki etkileri, en somut şekilde kentsel ve bölgesel mekânın fiziki yapısında kendini gösterir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde kırdan kente yönelik kitlesel göç, “hiper-kentleşme” (hyper-urbanization) olarak adlandırılan, kentin ekonomik ve altyapısal kapasitesini aşan bir nüfus yığılmasına neden olur²². Bu durum, kentlerin kontrolsüz bir şekilde çevreye doğru yayılmasına, yani “kentsel saçaklanmaya” (urban sprawl) yol açar. Verimli tarım arazileri, ormanlar ve su havzaları gibi değerli doğal kaynaklar, plansız yapılaşmanın baskısı altında kalarak yok olur.

Hızlı ve plansız nüfus artışı, mevcut kentsel altyapı ve kamu hizmetleri üzerinde muazzam bir baskı oluşturur. Ulaşım ağları tıkanır, su ve kanalizasyon sistemleri yetersiz kalır, okullar ve hastaneler kapasitelerinin çok üzerinde hizmet vermeye çalışır ve kişi başına düşen yeşil alan miktarı dramatik bir şekilde azalır²³. Bu altyapısal yetersizlikler, yaşam kalitesini düşürmekle kalmaz, aynı zamanda kentin ekonomik verimliliğini de olumsuz etkiler.

Bu mekânsal sorunların merkezinde ise konut sorunu yer alır. Kente yeni gelen düşük gelirli göçmen nüfus, formel konut piyasasının sunduğu pahalı seçeneklere erişemediği için kendi barınma çözümlerini yaratmak zorunda kalır. Türkiye’de “gecekondu”, Latin Amerika’da “favela”, Hindistan’da “slum” gibi isimler alan bu enformel yerleşimler, aslında devletin uygun fiyatlı konut sağlama konusundaki başarısızlığına bir yanıttır²⁴. Bu yerleşimler, genellikle mülkiyet güvencesinden yoksun, temel altyapı hizmetlerinden mahrum ve doğal afetlere karşı son derece savunmasız alanlardır. Bu durum, yalnızca bir barınma sorunu değil, aynı zamanda mekânsal ayrışma ve sosyal dışlanmayı derinleştiren bir sorundur. Kentin belirli bölgelerinde yoğunlaşan yoksulluk ve yoksunluk, “gettolaşma” süreçlerini tetikleyerek toplumsal bütünlüğü tehdit eder. Dolayısıyla, göçün yönetimi, sadece bir nüfus politikası değil, aynı zamanda sürdürülebilir bir kentsel ve bölgesel planlama meselesidir.

²¹ İçduygu vd., *Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere*, 1-406.

²² Mike Davis, *Planet of Slums* (London: Verso, 2006), 8-19.

²³ Michael Pacione, *Urban Geography: A Global Perspective*, (London: Routledge, 2009), 101-120.

²⁴ Erman, *The Politics of Squatter Settlements in Turkey*, 83-88.

2. Türkiye’de Göçün Kentsel ve Bölgesel Kalkınmaya Etkileri: Tematik Bir Değerlendirme

Türkiye Cumhuriyeti’nin sosyal, ekonomik ve mekânsal yapısı, büyük ölçüde iç göç olgusu tarafından şekillendirilmiş bir tarihe sahiptir. Önceki bölümde ele alınan teorik çerçeve itici ve çekici faktörler, ekonomik düalizm, sosyal sermaye ağları ve plansız kentleşme gibi kavramlar Türkiye’nin modernleşme serüveninde somut bir karşılık bulur. Ülkenin kalkınma yörüngesi, kırsal alanlardan kentsel merkezlere doğru gerçekleşen ve farklı dönemlerde nitelik değiştiren nüfus hareketleriyle iç içe geçmiştir. Türkiye’de göç olgusu, farklı tarihsel dönemlerde farklı nedenlerle ortaya çıkmış olsa da, kentsel ve bölgesel kalkınma üzerindeki etkileri belirli ana temalar etrafında yoğunlaşmaktadır. Bu nedenle göçü yalnızca 1950’ler, 1980 sonrası dönem veya 1990’lı yıllar gibi kronolojik eşiklerle açıklamak yerine; kent mekânının dönüşümü, iş gücü piyasaları ve toplumsal uyum, bölgesel eşitsizlikler ve 2000 sonrası yeni göç dinamikleri üzerinden tartışmak daha bütüncül bir çözümleme sunmaktadır. Türkiye deneyiminde tarihsel kırılmalar önemini korumakla birlikte, bu kırılmaların kalıcı sonuçları bugün de kentsel ve bölgesel kalkınma pratiklerini biçimlendirmeyi sürdürmektedir.

2.1. 1950-1980 Dönemi: Sanayileşme, Kentleşme ve “Gecekondu” Süreci

Türkiye’de kırdan kente göçün bir kitle hareketine dönüşmesi, 1950’li yıllarda başlayan ve birbiriyle bağlantılı iki temel makro-ekonomik gelişmenin bir sonucudur. Birincisi, Marshall Planı çerçevesinde tarım sektörüne giren traktör ve modern tarım aletleri, geleneksel tarım yöntemlerini ve toprağa dayalı istihdam ilişkilerini kökten değiştirmiştir. Tarımda makineleşme, bir yandan verimliliği artırırken, diğer yandan milyonlarca tarım işçisini ve küçük toprak sahibini işsiz bırakarak kırsal alanlarda devasa bir “artı nüfus” yaratmıştır²⁵. Bu durum, kırsal bölgeleri güçlü bir “itici faktör” merkezi haline getirmiştir. İkinci olarak, aynı dönemde benimsenen ithal ikameci sanayileşme (İSK) politikaları, İstanbul, Ankara, İzmir ve Kocaeli gibi büyük kentlerde yeni fabrikaların kurulmasına ve sanayi sektöründe bir iş gücü talebinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu kentler, sundukları istihdam vaadiyle kırsal kesim için güçlü birer “çekim merkezi” haline gelmiştir²⁶. Böylece kırsal bölgelerdeki ekonomik baskılar ile kentlerde ortaya çıkan istihdam olanakları birleşerek Türkiye’de hızlı ve kitlesel bir iç göç sürecini tetiklemiştir²⁷.

Bu kitlesel ve hızlı göç dalgası, Türkiye’nin kentsel mekânlarını hazırlıksız yakalamıştır. Kente yeni gelen milyonlarca insan için ne yeterli sayıda konut ne de bu nüfusu barındıracak planlı bir kentsel altyapı mevcuttu. Bu boşluk, göçmenlerin kendi barınma sorunlarına buldukları enformel bir çözüm olan “gecekondu” olgusunu doğurmuştur. Gecekondu,

²⁵ Keyder, “The Setting”, 1-28.

²⁶ Tansı Şenyapılı, *Baraka’dan ‘Gecekondu’ya: Ankara’da Kentsel Mekânın Dönüşümü* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004), 79-119.

²⁷ Kemal H. Karpat, *Studies on Turkish Politics and Society: Selected Articles and Essays* (Leiden: Brill, 2004), 304-310.

genellikle kamu arazileri üzerine bir gecede inşa edilen, mülkiyet güvencesinden ve temel altyapı hizmetlerinden (su, kanalizasyon, elektrik) yoksun, derme çatma yapılarıdır. Tahire Erman'ın da belirttiği gibi, gecekondular başlangıçta yasa dışı bir eylem ve kentsel bir sorun olarak görülse de, zamanla karmaşık bir sosyal ve siyasal işleve bürünmüştür²⁸. Bir yandan, göçmenlerin kente tutunmasını sağlayan, hemşehri ağları aracılığıyla sosyal dayanışmanın örüldüğü ve kentsel hayata adaptasyonun ilk adımlarının atıldığı bir geçiş mekânı işlevi görmüştür. Diğer yandan, popülist siyasetçiler için önemli bir oy deposu haline gelmiş, tapu ve altyapı vaatleri karşılığında siyasal pazarlıkların bir nesnesi olmuştur. Bu karşılıklı bağımlılık ilişkisi, gecekonduların kalıcılışmasına ve kentlerin çeperlerinde geniş enformel bölgelerin oluşmasına yol açmıştır.

Bir yandan gecekondular, göçmenlerin kente tutunmalarını sağlayan ve hemşehri ağları aracılığıyla sosyal dayanışmanın geliştiği önemli uyum mekânları hâline gelmiştir. Diğer yandan ise popülist siyasal pratikler içinde önemli bir oy potansiyeli oluşturmuş; altyapı hizmetleri ve tapu beklentileri üzerinden siyasal pazarlıkların konusu hâline gelmiştir. Bu karşılıklı ilişki, gecekonduların zamanla kalıcılışmasına ve kentlerin çevresinde geniş enformel yerleşim bölgelerinin oluşmasına yol açmıştır²⁹.

Bu dönemin bölgesel kalkınma üzerindeki etkisi ise, ülkedeki mekânsal kutuplaşmanın temellerini atmak olmuştur. Sanayi yatırımlarının Marmara Bölgesi'nde yoğunlaşması, bu bölgeyi ülkenin ekonomik motoru haline getirirken, diğer bölgeler bu sürecin dışında kalmıştır. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri, nitelikli ve genç nüfusunu sürekli olarak Batı'ya kaptıran, ekonomisi giderek zayıflayan ve bir nevi "iç sömürge" konumuna düşen bir yapıya bürünmüştür. Bu süreç, bir "iç beyin göçü" oluşturarak, göç veren bölgelerin kendi kalkınma potansiyellerini gerçekleştirmelerinin önündeki en büyük engellerden birini oluşturmuştur. Böylece, göç bir yandan Türkiye'nin sanayileşmesi için gerekli ucuz iş gücünü sağlarken, diğer yandan bölgeler arası gelişmişlik farkını derinleştiren bir mekanizma olarak işlemiştir.

Sonuç olarak göç süreci bir yandan Türkiye'nin sanayileşme sürecinde kentlere gerekli iş gücünü sağlarken, diğer yandan bölgeler arası gelişmişlik farklarını derinleştiren bir mekanizma olarak işlemiştir.

2.2. 1980 Sonrası Dönüşüm: Neoliberal Politikalar ve Yeni Göç Dinamikleri

1980 askeri darbesi ve ardından benimsenen 24 Ocak Kararları, Türkiye ekonomisini ve dolayısıyla göç dinamiklerini derinden etkileyen bir kırılma noktasıdır. İthal ikameci model terk edilerek, dışa açık, ihracata dayalı ve finansal serbestleşmeyi temel alan neoliberal politikalara geçilmiştir. Bu dönüşüm, kentsel ekonominin yapısını değiştirmiş, geleneksel sanayi sektörlerinin önemini azaltırken, finans, turizm, inşaat ve hizmet sektörlerini öne çıkarmıştır. Bu yeni ekonomik yapı, farklı niteliklere sahip bir iş gücü talep etmeye başlamıştır.

²⁸ Erman, *The Politics of Squatter Settlements in Turkey*, 85.

²⁹ Sema Erder, *İstanbul'a Bir Kent Kondu: Ümraniye* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1996), 75–85.

Bu dönemin kentler üzerindeki en belirgin yansıması, kentsel toprağın bir “rant” aracı olarak yeniden keşfedilmesidir³⁰. Daha önce kentin çeperinde yer alan ve değersiz görülen gecekondu bölgeleri, kentlerin büyümesiyle birlikte merkezi konumlara gelmiş ve büyük bir rant potansiyeli taşımaya başlamıştır. Bu durum, kentsel dönüşüm adı altında, gecekonduların yıkılarak yerlerine lüks konutlar, alışveriş merkezleri ve iş kulelerinin yapıldığı yeni bir süreci tetiklemiştir. Bu süreç, eski gecekondu sakinlerinin daha da dış çeperlere veya kentin yoksul mahallelerine sürülmesine yol açarak yeni bir yerinden edilme dalgası oluşturmuştur. Kent mekânı, bir yanda güvenli sitelerde yaşayan yüksek gelirli gruplar ile diğer yanda yoksulluğun ve güvencesizliğin yoğunlaştığı mahallelerde yaşayan düşük gelirli gruplar arasında giderek daha fazla ayrılmıştır. Bu durum, sosyal ve mekânsal kutuplaşmayı derinleştirmiştir. Göçmenler için bir entegrasyon aracı olan gecekondu, artık yerini parçalanmış ve birbirinden kopuk kentsel mekânlara bırakmıştır.

2.3. 1990’lar ve Zorunlu Göç: Eşitsizliklerin Derinleşmesi

1990’lı yıllar, Türkiye’nin iç göç tarihinde özel ve trajik bir döneme işaret eder. Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde tırmanan siyasi şiddet ve çatışma ortamı, devletin güvenlik politikaları kapsamında binlerce köyün ve mezranın boşaltılmasına yol açmıştır. Bu süreçte milyonlarca insan, ekonomik nedenlerden ziyade can güvenliği endişesiyle, sahip oldukları her şeyi geride bırakarak evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Bu zorunlu göç, önceki ekonomik temelli göç dalgalarından niteliksel olarak farklıydı. Bu göçmenler, sadece yoksul değil, aynı zamanda ciddi travmalar yaşamış, sosyal destek ağlarını kaybetmiş ve dil (Kürtçe) nedeniyle kentsel hayata entegrasyonda ek zorluklarla karşılaşan bir nüfustu.

Bu yeni ve kitlesel göç dalgası, başta Diyarbakır, Mersin, Adana ve İstanbul olmak üzere büyük kentlerin çeperlerinde yeni ve daha derin yoksulluk adacıkları oluşturdu. Bu bölgeler, önceki gecekondu mahallelerinden farklı olarak, altyapı eksikliğinin yanı sıra yüksek işsizlik oranları, düşük eğitim seviyeleri ve yoğun sosyal sorunlarla karakterize oluyordu. Devletin ve yerel yönetimlerin bu ani ve kitlesel akına yönelik hazırlıksızlığı, sorunların daha da kronikleşmesine neden oldu. Bölgesel düzeyde ise, zorunlu göç, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin kırsal ekonomisini ve toplumsal yapısını tamamen çöktürdü. Boşaltılan köyler, hayvancılığın ve tarımın bitmesine, bölgenin demografik yapısının kalıcı olarak değişmesine ve toplumsal hafızada derin yaralar açılmasına neden oldu. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) gibi büyük kalkınma projeleri, bu insani ve sosyal yıkımın etkilerini telafi etmekte yetersiz kaldı.

2000’li yıllardan itibaren Türkiye’de göç dinamikleri, yalnızca kırdan kente yönelen tek eksenli bir hareketlilik olarak değil, kentler arası dolaşım, eğitim ve hizmet sektörü temelli yer değiştirmeler, geçici ve mevsimlik hareketlilik ile dış göçün eş zamanlı etkileriyle okunmalıdır. 2008-2022 dönemini inceleyen araştırmalar, iller bazında göç hızlarının farklı

³⁰ Oğuz Işık – Melih Pınarcıoğlu, *Nöbetleşe Yoksulluk: Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları, Sultanbeyli Örneği* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2021), 220–242.

kümelenmeler ve kulüpleşmeler ürettiğini, net göçün mekânsal yoğunlaşmasının gelir, sağlık hizmetleri, ticari faaliyetler ve demografik yapı gibi değişkenlerle bağlantılı olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra, 2011 sonrasında belirginleşen dış göç ve göçmen işgücü hareketliliği, özellikle sanayi ve turizm merkezlerinde bölgesel ekonomi, işgücü piyasası ve kentsel hizmetler üzerinde yeni baskılar ve fırsatlar yaratmıştır. Bu nedenle günümüz Türkiye'sinde göç-kalkınma ilişkisini, iç ve dış göçün iç içe geçtiği çok katmanlı bir hareketlilik rejimi çerçevesinde değerlendirmek gerekmektedir³¹.

Türkiye'nin iç göç serüveni, ülkenin kalkınma denklemindeki temel çelişkileri ve başarısızlıkları gözler önüne sermektedir. Göç, bir yandan sanayileşme ve ekonomik büyüme için bir motor görevi görmüş, ancak plansız ve yönetimsiz doğası, bu büyümenin nimetlerinin adil bir şekilde dağıtılmasını engellemiştir. Kentler, kontrolsüz bir şekilde büyüyerek ekolojik ve sosyal sürdürülebilirliklerini yitirirken, bölgeler arası eşitsizlikler ortadan kalkmak bir yana, daha da derinleşmiştir. Göçmenler, kentin inşasında en büyük rolü oynamalarına rağmen, kentsel hizmetlerden ve fırsatlardan en az yararlanan kesim olmuşlardır. Bu tarihsel miras, günümüz Türkiye'sinin kentsel ve bölgesel politika gündeminin merkezinde yer almaya devam etmektedir.

3. Göç Yönetimi ve Sürdürülebilir Kalkınma Politikaları: Bütüncül Bir Yaklaşım Arayışı

Önceki bölümlerde detaylandırıldığı üzere, Türkiye'de hem iç göçün oluşturduğu dinamikler hem de 2000 sonrası çeşitlenen yeni hareketlilik biçimleriyle ülkenin kalkınma yörüngesinde ikili bir rol oynamıştır. Bir yanda sanayileşme ve ekonomik büyümeyi besleyen bir iş gücü mobilizasyonu sağlarken, diğer yanda plansız ve reaktif politikalar neticesinde derinleşen bölgesel eşitsizliklere, kontrolsüz kentleşmeye ve sosyal dışlanma pratiklerine zemin hazırlamıştır. Bu durum, göç olgusunun artık yalnızca bir sorun olarak ele alınamayacağını, aksine sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada etkin bir şekilde yönetilmesi gereken stratejik bir alan olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bölüm, göç ve kalkınma arasındaki ilişkiyi, reaktif ve parçacıl yaklaşımlardan sıyrılarak, bütüncül, proaktif ve çok aktörlü bir yönetim çerçevesine oturtma gerekliliğini tartışmaktadır.

Bu tartışmanın merkezinde “sürdürülebilir kalkınma” kavramı yer almaktadır. Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun (WCED) 1987 tarihli “Ortak Geleceğimiz” (Our Common Future) raporuyla popülerleşen bu kavram, en temel tanımıyla, “bugünün ihtiyaçlarını, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden karşılayan kal-

³¹ Ayşe Çay Atalay – Yusuf Akan, “Türkiye için Net Göçün Mekansal Analizi”, *Kent Akademisi* 16/1 (Mart 2023), 443–461; Verda Davaslıgil Atmaca – Ömer Altun, “Türkiye’de Göç Olgusunun Yakınsama Kulüpleri ile Analizi ve Kulüp Oluşumunu Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi”, *Sosyoekonomi* 33/66 (Ekim 2025), 373–401; Abdullah Ünsal – Özlem Sertkaya Doğan, “Türkiye’de Göç ve Entegrasyon Politikaları”, *Kent Akademisi* 17/2 (Mart 2024), 529–550; Uğur Erdem – Tuba Şahinoğlu, “Türkiye’de Çalışma İzni Verilen Göçmen İş Gücünün Bölgesel Düzeyde Ekonomik Etkileri”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 14/5 (Aralık 2025), 2150–2170.

kınma” olarak ifade edilir³². Göç bağlamına uyarlandığında sürdürülebilirlik, üç temel sacayağı üzerinde yükselir: ekonomik sürdürülebilirlik (göçmenlerin ve yerli halkın istihdama adil katılımı, kayıt dışılığın önlenmesi), sosyal sürdürülebilirlik (toplumsal uyum, sosyal dışlanmanın önlenmesi, kültürel çeşitliliğin bir zenginlik olarak yönetilmesi) ve çevresel sürdürülebilirlik (kentsel yayılmanın kontrol altına alınması, doğal kaynakların korunması, altyapının nüfusla uyumlu planlanması). Türkiye’nin göç deneyimi, bu üç boyut arasındaki dengenin kurulamadığı durumlarda kalkınmanın nasıl sürdürülemez hale geldiğinin açık bir örneğidir. Dolayısıyla, etkin bir göç yönetimi, bu üç boyutu eş zamanlı olarak gözetim stratejiler geliştirmeyi zorunlu kılmaktadır.

3.1. Makro Düzeyde Stratejik Planlama: Bölgelerarası Denge ve Yerinde Kalkınma

Göçün sürdürülebilir yönetimi, yalnızca göçün sonuçlarıyla ilgilenmeyi değil, aynı zamanda göçü tetikleyen kök nedenlere müdahale etmeyi gerektirir. Türkiye örneğinde bu, derinleşmiş bölgesel gelişmişlik farklarıdır. Bu bağlamda, göç politikaları, bölgesel kalkınma politikalarından ayrı düşünülemez. Yıllardır uygulanan ve genellikle büyük altyapı projelerine (barajlar, yollar vb.) odaklanan kalkınma yaklaşımları (GAP örneğinde olduğu gibi), bölgeler arası eşitsizlikleri gidermede ve göçü yavaşlatmada beklenen etkiyi gösterememiştir. Bu nedenle politika odağının, “yerinde kalkınma” stratejilerine kaydırılması elzemdir.

Bu stratejinin temel amacı, göç veren bölgelerin “itici faktörlerini” zayıflatmak ve bu bölgeleri insanlar için yaşanabilir ve cazip merkezler haline getirmektir. Bu, şu somut adımları içermelidir:

- Yerel Ekonomik Çeşitlendirmenin Sağlanması: Tarıma dayalı ekonominin ötesine geçerek, bölgelerin özgün potansiyellerine uygun küçük ve orta ölçekli sanayi (KOBİ), turizm (kültür, doğa turizmi), organik tarım ve yenilenebilir enerji gibi yeni sektörlerin desteklenmesi gerekmektedir. Bu noktada, Bölgesel Kalkınma Ajansları’na (DAP, GAP, DOKAP, KOP vb.) kritik bir rol düşmektedir. Bu ajanslar, sadece hibe dağıtan kurumlar olmaktan çıkılarak, yerel paydaşlarla birlikte bölgenin rekabetçi avantajlarını ortaya koyan, stratejik ve bütüncül kalkınma planları hazırlayan ve uygulayan proaktif yapılar haline getirilmelidir.

- Beşerî Sermayenin Güçlendirilmesi: Göç veren bölgelerdeki en büyük kayıp beyin göçüdür. Bu döngüyü kırmak için, bu bölgelerdeki eğitim ve sağlık altyapısına yönelik pozitif ayrımcılık içeren yatırımlar yapılmalıdır. Üniversitelerin kalitesinin artırılması, mesleki eğitim merkezlerinin yerel sanayinin ihtiyaçlarına göre yeniden yapılandırılması ve nitelikli öğretmen ve sağlık personelinin bölgede tutacak teşvik mekanizmalarının (ek tazminat, lojman vb.) oluşturulması, beşerî sermayenin yerinde kalmasını teşvik edecektir.

³² World Commission on Environment and Development (WCED), *Our Common Future* (Oxford: Oxford University Press, 1987).

3.2. Kentsel Düzeyde Kapsayıcı Entegrasyon Politikaları

Makro düzeydeki stratejiler göçün hızını yavaşlatmayı hedeflerken, kentsel düzeydeki politikalar, halihazırda kentlerde yaşayan milyonlarca göçmen kökenli nüfusun topluma uyumunu ve refahını artırmayı amaçlamalıdır. Bu, asimilasyonist bir yaklaşımdan ziyade, karşılıklı tanıma ve eşit haklara dayalı bir entegrasyon felsefesini gerektirir.

- Adil ve Erişilebilir Konut Politikaları: Türkiye’de 1980’ler sonrası “kentsel dönüşüm” adı altında yürütülen projeler, genellikle rant odaklı olmuş ve düşük gelirli göçmen nüfusu kent merkezlerinden daha da uzağa iterek mekânsal ayrışmayı derinleştirmiştir³³. Sürdürülebilir bir yaklaşım, piyasa odaklı dönüşüm yerine, sosyal konut üretimini önceliklendirmelidir. Belediyeler ve TOKİ (Toplu Konut İdaresi) işbirliğiyle, farklı gelir gruplarının bir arada yaşayabileceği, temel sosyal donatılara (okul, sağlık ocağı, park) sahip, ulaşım ağına entegre ve uygun fiyatlı kiralık konut projeleri geliştirilmelidir. Bu, gettolaşmanın önüne geçmenin en etkili yollarından biridir.

- Sosyal Uyum ve Katılım Mekanizmaları: Sosyal entegrasyon, yalnızca ekonomik katılımı sağlayamaz. Yerel yönetimler, bu süreçte kilit aktörlerdir. Belediyeler bünyesinde kurulacak “Göç ve Uyum Birimleri”, göçmen nüfusun kentsel hizmetlere erişimini kolaylaştırabilir. Ayrıca, farklı kültürlerden insanları bir araya getiren kent konseyleri, mahalle meclisleri, kültürel festivaller ve spor etkinlikleri, Robert Putnam’ın kavramsallaştırmasıyla, gruplar arası “köprü kuran sosyal sermayeyi” (bridging social capital) güçlendirerek toplumsal uyuma somut katkı sağlar³⁴.

3.3. Yönetişim ve Kurumsal Kapasitenin Güçlendirilmesi

Etkili politikalar, ancak onları uygulayacak güçlü ve koordineli kurumsal yapılarla hayata geçirilebilir. Türkiye’de göç yönetimi, uzun süre farklı bakanlıklar ve kurumlar arasında dağınık bir yapıda kalmıştır. Göç İdaresi Başkanlığı’nın kurulması bu alanda önemli bir adım olsa da, sürdürülebilir bir yönetim için daha fazlasına ihtiyaç vardır. Başlıcaları şunlardır:

- Çok Düzeyli ve Katılımcı Yönetişim: Göç yönetimi, sadece merkezi hükümetin bir görevi değildir. Merkezi düzeyde stratejiyi belirleyen Göç İdaresi Başkanlığı ile uygulamanın ön saflarında yer alan yerel yönetimler (belediyeler) arasında yetki, sorumluluk ve kaynak paylaşımını netleştiren bir yasal çerçeve oluşturulmalıdır. Belediyelerin göçmen nüfusun artışıyla orantılı olarak merkezi bütçeden ek pay almasını sağlayacak mekanizmalar (norm kadro ve bütçe düzenlemeleri gibi) hayata geçirilmelidir³⁵.

- Veriye Dayalı Politika Üretimi: Etkin planlama, güncel, güvenilir ve ayrıntılı veriye dayanır. TÜİK’in yürüttüğü nüfus sayımları ve göç istatistikleri önemli bir temel oluştursa

³³ Işık – Pınarcıoğlu, *Nöbetleşe Yoksulluk*.

³⁴ Robert D. Putnam, *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, 49–67.

³⁵ Korel Göymen, “The Role of Local Governments in Democratic Governance in Turkey”, *Turkish Public Administration Annual* 26/1 (2000).

da, göçmenlerin demografik özellikleri, istihdam durumları, eğitim seviyeleri ve mekânsal dağılımları hakkında daha mikro düzeyde ve düzenli veri toplayan bir ‘Ulusal Göç Gözlemevi’ kurulması, politika yapıcıların daha isabetli kararlar almasını sağlayacaktır.

• Sivil Toplumla İşbirliği: Göçmen dernekleri, hemşehri vakıfları, insan hakları örgütleri ve akademik kurumlar gibi sivil toplum kuruluşları, göçmenlerin ihtiyaçlarını anlama ve onlara ulaşma konusunda devlet kurumlarından daha esnek ve etkili olabilirler. Bu nedenle, politika tasarımı, uygulama ve izleme süreçlerine sivil toplumun aktif katılımını sağlayan platformlar oluşturmak, politikaların meşruiyetini ve başarısını artıracaktır.

Netice itibarıyla, Türkiye’nin göç kaynaklı kalkınma sorunlarını aşması, parçacıl ve reaktif çözümlerden vazgeçip, bölgesel kalkınmayı, kentsel entegrasyonu ve kurumsal yönetişimi bir araya getiren bütüncül ve sürdürülebilir bir paradigmaya geçmesine bağlıdır. Bu, sadece teknik bir planlama meselesi değil, aynı zamanda ülkenin sosyal adalet ve mekânsal eşitlik anlayışını yeniden tanımlayacak siyasi bir irade gerektirmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışma, yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türkiye’nin toplumsal, ekonomik ve mekânsal yapısını en derinden şekillendiren dinamik olan iç göç olgusunun, kentsel ve bölgesel kalkınma üzerindeki çok boyutlu ve diyalektik etkilerini analiz etmeyi amaçlamıştır. Küresel göç literatürü ve temel kalkınma kuramları ışığında yapılan incelemeler, göçün tek yönlü bir neden-sonuç ilişkisiyle açıklanamayacak kadar karmaşık olduğunu; hem fırsatlar yaratan bir katalizör hem de yönetilemediğinde ciddi meydan okumalar doğuran bir süreç olduğunu ortaya koymuştur. Türkiye özelinde yapılan tarihsel analiz ise, bu ikili (dual) karakterin somut bir tezahürünü gözler önüne sermiştir. Çalışmanın temel tezi olan; iç göçün bir yandan Türkiye’nin sanayileşme hamlesinin vazgeçilmez bir motoru olurken, diğer yandan plansız ve reaktif politikalar nedeniyle bölgesel eşitsizlikleri derinleştiği ve sürdürülemez bir kentleşme modelini beslediği, yapılan analizlerle doğrulanmıştır.

Çalışmanın ortaya koyduğu en temel çıkarım, Türkiye’nin kalkınma serüvenindeki temel sorunun göç olgusunun kendisinden ziyade, bu olguyu yönetmedeki kurumsal ve stratejik başarısızlık olduğudur. 1950’lerden itibaren kırdan kente akan milyonlarca insan, ülkenin sanayi tesislerini inşa etmiş, fabrikalarda çalışmış ve hizmet sektörünü ayakta tutmuştur. Bu anlamda göçmenler, Türkiye’nin modern ekonomisinin ‘görünmez mimarları’ olmuşlardır. Ancak bu devasa emeğin ve toplumsal dönüşümün karşılığı, bütüncül, hak temelli ve ileriye dönük bir planlama ile verilememiştir. Devletin göçe yaklaşımı, uzun yıllar boyunca onu proaktif bir şekilde yönlendirmek yerine, ortaya çıkan sorunları (gecekondu, altyapı yetersizliği, sosyal gerilimler) reaktif ve genellikle popülist yöntemlerle (imar afları, tapu tahsisleri) ertelemek veya hafifletmekle sınırlı kalmıştır. 1980’ler sonrası neoliberal politikalarla birlikte bu yaklaşım, popülist kaygılardan rant odaklı bir kent yönetimi anlayışına evrilmiş; kentsel mekân, sosyal adalet ve entegrasyonun değil, sermaye birikiminin bir aracı olarak görülmüştür. Bu durum, kentlerde yaşayan milyonlarca göçmen kökenli nüfu-

sun mekânsal ve sosyal olarak dışlanmasını derinleştirmiş, kentleri birer 'karşılaşma ve bütünleşme' alanı olmaktan çıkarıp, 'ayrışma ve parçalanma' mekânlarına dönüştürmüştür.

Bölgesel düzeyde ise göç, bir dengeleyici mekanizma olmaktan çok, bir kısır döngü yaratmıştır. Göç veren bölgeler, en dinamik ve eğitimli nüfuslarını kaybederek beşeri sermaye erozyonuna uğramış, bu da onların ekonomik potansiyellerini daha da zayıflatarak yeni göç dalgalarını tetiklemiştir. Bu süreç, Türkiye'de coğrafi kaderin belirleyiciliğini pekiştirmiş ve ülkeyi ekonomik olarak gelişmiş bir Batı ile yapısal olarak geri kalmış bir Doğu arasında kalıcı bir şekilde bölmüştür. Bu bağlamda, bu çalışmanın dördüncü bölümünde sunulan politika önerileri, bu tarihsel ve yapısal sorunlara yönelik bütüncül bir çözüm çerçevesi sunma iddiasındadır. Yerinde kalkınma stratejileriyle göçün kök nedenlerine müdahale etmek, kapsayıcı sosyal konut ve entegrasyon politikalarıyla kentleri daha yaşanabilir kılmak ve çok düzeyli bir yönetim modeliyle kurumsal kapasiteyi güçlendirmek, Türkiye'nin sürdürülebilir bir kalkınma patikasına girebilmesi için atılması gereken zorunlu adımlardır. Bu, yalnızca teknik bir planlama meselesi değil, aynı zamanda göçü bir sorun olarak görmekten vazgeçip, onu ülkenin beşeri zenginliğinin bir parçası olarak kabul eden bir paradigma değişimini gerektirmektedir.

Son olarak, bu çalışmanın kapsamı ve sınırlılıkları çerçevesinde gelecek araştırmalar için bazı önemli alanların altını çizmek gerekmektedir. Bu çalışma, temel olarak Türkiye'nin iç göç dinamiklerine odaklanmıştır. Ancak 2011 yılından itibaren Suriye'den ve sonrasında Afganistan gibi ülkelerden gelen milyonlarca mülteci ve sığınmacı, Türkiye'nin göç gündemini kökten değiştirmiştir. Gelecekteki çalışmalar, iç göçün yarattığı tarihsel miras ile bu yeni uluslararası göç dalgasının yarattığı dinamiklerin nasıl etkileşime girdiğini karşılaştırmalı olarak inceleyebilir. Özellikle, iç göçle oluşan enformel mahallelerin, yeni gelen mülteciler için bir varış altyapısı işlevi görüp görmediği, iki farklı göçmen grubu arasında kaynaklar (konut, iş) için bir rekabet mi yoksa bir dayanışma mı geliştiği gibi sorular, son derece önemli araştırma konularıdır. Ayrıca, iç göçmenlerin ikinci ve üçüncü nesillerinin sosyal mobilite ve entegrasyon deneyimleri, iklim değişikliğinin gelecekte tetikleyeceği yeni iç göç dalgalarının potansiyel rotaları ve etkileri ile göçün toplumsal cinsiyet boyutları (kadınların göç deneyiminin özgünlüğü) gibi konular da Türkiye'nin göç ve kalkınma çalışmalarında derinleşilmesi gereken bakir alanlar olarak durmaktadır. Bu ve benzeri çalışmalar, Türkiye'nin hem geçmişini daha iyi anlamasına hem de geleceğini daha adil ve sürdürülebilir bir şekilde inşa etmesine katkı sunacaktır.

Kaynakça | References

- Castles, Stephen. “Understanding Global Migration: A Social Transformation Perspective”. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 36/10 (2010), 1565–1586. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2010.489381>
- Çay Atalay, Ayşe –Akan, Yusuf. “Türkiye İçin Net Göçün Mekansal Analizi.” *Kent Akademisi* 16/1 (Mart 2023), 443–461. <https://doi.org/10.35674/kent.1125886>
- Davaslıgil Atmaca, Verda – Altun, Ömer. “Türkiye’de Göç Olgusunun Yakınsama Kulüpleri ile Analizi ve Kulüp Oluşumunu Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi.” *Sosyoekonomi* 33/66 (Ekim 2025), 373–401. <https://doi.org/10.17233/sosyoekonomi.2025.04.17>
- Davis, Mike. *Planet of Slums*. London: Verso, 2006.
- De Haas, Hein. “The Migration and Development Pendulum: A Critical View on Research and Policy”. *International Migration* 50/1 (2012), 8–25. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2435.2012.00755.x>
- Docquier, Frédéric – Hillel Rapoport. “Globalization, Brain Drain, and Development.” *Journal of Economic Literature* 50/3 (2012), 681–730. <https://doi.org/10.1257/jel.50.3.681>
- Erdem, Uğur ve Şahinoğlu, Tuba. “Türkiye’de Çalışma İzni Verilen Göçmen İş Gücünün Bölgesel Düzeyde Ekonomik Etkileri.” *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 14/5 (Aralık 2025), 2150–2170. <https://doi.org/10.15869/itobiad.1766485>
- Erder, Sema. *İstanbul’a Bir Kent Kondu: Ümraniye*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.
- Erman, Tahire. *The Politics of Squatter Settlements in Turkey: The Case of Ankara*. Lewiston: Edwin Mellen Press, 2005.
- Filiztekin, Alpay – Ali, Gökhan. “The Determinants of Internal Migration in Turkey”. *European Journal of Population* 24/2 (2008), 155–175.
- Göymen, Korel. “The Role of Local Governments in Democratic Governance in Turkey”. *Turkish Public Administration Annual* 26/1 (2000), 29–51.
- IOM, International Organization for Migration. *Migration and the 2030 Agenda: A Guide for Practitioners*. Geneva: IOM, 2018.
- İşık, Oğuz – Pınarcıoğlu, Melih. *Nöbetleşe Yoksulluk: Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları, Sultanbeyli Örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2021.
- İçduygu, Ahmet vd., *Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Karpat, Kemal H. *Studies on Turkish Politics and Society: Selected Articles and Essays*. Leiden: Brill, 2004.
- Kaya, Ayhan. *Berlin’deki Küçük İstanbul: Diasporada Kimliğin Oluşumu*. İstanbul: Büke Yayınları, 2004.
- Keyder, Çağlar. “The Setting.” *Istanbul: Between the Global and the Local*, ed. Çağlar Keyder, 1–25. Lanham: Rowman & Littlefield, 1999.
- Lee, Everett S. “A Theory of Migration.” *Demography* 3/1 (1966), 47–57. <https://doi.org/10.2307/2060063>
- Pacione, Michael. *Urban Geography: A Global Perspective*. London: Routledge, 3. Basım, 2009.
- Portes, Alejandro. “Immigration Theory for a New Century: Some Problems and Opportunities”. *International Migration Review* 31/4 (1997), 799–825.
- Putnam, Robert D. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster, 2000.

- Sassen, Saskia. *The Global City: New York, London, Tokyo*. Princeton: Princeton University Press, 1991.
- Stark, Oded – David E. Bloom. “The New Economics of Labor Migration.” *The American Economic Review* 75/2 (1985), 173–178.
- Şenyapılı, Tansı. *Baraka’dan ‘Gecekondu’ya: Ankara’da Kentsel Mekânın Dönüşümü*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- Tacoli, Cecilia. *Not Only Climate Change: Mobility, Vulnerability and Socio-Economic Transformations in Environmentally Fragile Areas of Bolivia, Senegal and Tanzania*. London: International Institute for Environment and Development, 2011.
- UNDESA, United Nations Department of Economic and Social Affairs. *International Migration 2019: Report*. New York: United Nations, 2019. <https://doi.org/10.18356/9789210048194>
- Ünsal, Abdullah v Sertkaya Doğan, Özlem. “Türkiye’de Göç ve Entegrasyon Politikaları.” *Kent Akademisi* 17/2 (Mart 2024), 529–550. <https://doi.org/10.35674/kent.1418275>
- Waldinger, Roger vd. *Ethnic Entrepreneurs: Immigrant Business in Industrial Societies*. London: Sage Publications, 1990.
- WB, World Bank. *Migration and Remittances: Recent Developments and Outlook*. Washington DC: World Bank Group, 2019.
- WCED, World Commission on Environment and Development. *Our Common Future*. Oxford: Oxford University Press, 1987.

